

Posledným číslom v roku 2022 si pripomínáme jedinečné jubileum nášho najstaršieho jazykovedného časopisu a jedného z najstarších vedeckých periodík na Slovensku vôbec. Prvé číslo *Slovenskej reči* (ďalej aj SR) vyšlo v septembri 1932, teda pred 90 rokmi. Časopis sa postupne etabloval, zažil viaceré turbulentné obdobia vrátane dvoch prestávok vo vychádzaní,¹ no podstatné je, že prežil dodnes. História deviatich decénií je impozantná a nesamozrejmá. Stačí, keď si uvedomíme, aké rôzne dejinné obdobia a udalosti má SR odžité – medzivojnovú Československú republiku (1932 – 1939), vojnový Slovenský štát (1939 – 1945), povojnovú Československú republiku s prvkami čiastočnej demokracie (1945 – 1948), komunistickú Československú republiku, resp. Československú socialistickú republiku (1948 – 1989), ponovembrovú Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku (1990 – 1992) a od 1. 1. 1993 samostatnú Slovenskú republiku. Časopis teda na svojich stránkach reflektoval vskutku rôznorodé jazykové situácie, v ktorých sa slovenčina v týchto obdobiach ocitala.

Môžeme bez váhania konštatovať, že tematické zameranie SR je jasne vyprofilované už viacero desaťročí. Svedčí o tom aj podtitul *časopis pre výskum slovenského jazyka*, ktorý Slovenská reč nesie od roku 1971. Pravdaže, nejde len o podtitul. V prvom rade je to kvalita publikovaných textov a ich žánrová skladba. To sú podstatné atribúty, ktoré zo SR robia stálicu medzi jazykovedným časopismi a zároveň pevnú súčasť a oporný bod slovakistickej lingvistiky.

* * *

Ešte predtým, ako predstavíme predkladané jubilejné číslo, retrospektívne sa pozrime, akým spôsobom sa reflektovali predchádzajúce slovenskorečové jubileá. Postupne pribúdajúce výročia si redakcie pripomínali zväčša úvodnými rámcujúcimi textami na začiatku príslušného ročníka, a to viac pri ročníkových než pri kalendárových okrúhlinách.

Jubilejný 30. ročník pripomenul Eugen Jóna (*Významné výročia*, 1965, s. 3 – 5), keď okrem iného formuloval poslanie časopisu: „Hlavnou úlohou Slovenskej reči ostáva i pre budúcnosť na jednej strane osvetľovať doteraz nepreskúmané javy

¹ Časopis nevychádzal od septembra 1939 do septembra 1940. Finálna fáza druhej svetovej vojny sa pretavila do ďalšej, tentoraz poldruharočnej ruptúry. Posledné číslo 11. ročníka vyšlo v máji 1944, prvé dvojčíslo dvanásteho ročníka je datované v marci 1946. Tieto prestávky spôsobili asymetriu medzi kalendárovým a ročníkovým počítaním „veku“ časopisu. V porovnaní s kalendárovou matematikou ročníkové počty sú o tri roky omeškané.

spisovného jazyka, odkrývať zákonitosti jeho vývinu a na základe získaných poznatkov pestovať, kultivovať ho [...], na druhej strane spolu so všetkými ostatnými činiteľmi pri jazykovej výchove v širokom zmysle šíriť poznanie tohto nástroja myslenia a dorozumievania, aby ho všetci príslušníci národa dobre poznali a náležite používali.“ (s. 4).

Na začiatku 40. ročníka napísal Štefan Peciar pripomenutie s názvom *Jubileum Slovenskej reči* (1975, s. 3 – 9), v ktorom stručne predstavil históriu časopisu a zhodnotil jeho pôsobenie v odbornom, kultúrnom a spoločenskom kontexte, konštatujúc, že SR „má svoje pevné a trvalé miesto medzi slovenskými jazykovednými časopiseckými orgánmi“ (s. 9).

K päťdesiatke publikoval prívět František Kočiš (*Polstoročie časopisu Slovenská reč*, 1985, s. 3 – 10). Podobne ako Š. Peciar načrtnol základné vývinové línie časopisu, pričom poznamenal: „Doterajších 49 ročníkov časopisu predstavuje úctyhodné množstvo štúdií, diskusných príspevkov, recenzií, správ, menších článkov. Toto veľké množstvo príspevkov a ich rozmanitý obsah sa môžu na prvý pohľad zdať ako pestrá mozaika, v skutočnosti je to však organicky vznikajúci, plynulý, cieľavedome vedený a vedecky sa prehľbujúci prúd uverejňovaných výsledkov základného výskumu slovenského jazyka v celom rozsahu.“ (s. 3). Za týmto úvodníkom sú uverejnené krátke pozdravy redakčných rád blízkych periodík, Jazykovedného časopisu, Slavica Slovaca, Kultúry slova, ako aj riaditeľa Výskumného ústavu pedagogického (s. 9 – 10). Vo zvyšných číslach tohto ročníka boli publikované ďalšie príspevky pripomínajúce toto jubileum. V 2. čísle to bola prehľadová štúdia Š. Peciara *Odras základného výskumu slovenčiny v časopise Slovenská reč* (1985, s. 65 – 74), mapujúca hlavné výskumné línie prezentované na stránkach časopisu od 50. rokov 20. storočia. V 3. čísle bola uverejnená krátka zdravica Jozefa Janeka, jednej zo slovenských učiteľských osobností 20. storočia (s. 167), ale najmä informačne nasýtený prehľadový článok *Štyridsať rokov rozvoja slovenskej jazykovedy* (s. 129 – 167),² napísaný síce pri príležitosti výročia skončenia druhej svetovej vojny, no vhodne zapadajúci aj do slovenskorečového jubilea. Ďalej je to osobná sved' Vlada Uhlára, jedného z najplodnejších autorov SR, s názvom *Slovenská reč – veľká škola slovenčiny a spisovného jazyka* (č. 4, s. 198 – 205) a v rovnakom čísle aj prehľad J. Doruľu *Slavistická problematika v časopise Slovenská reč* (s. 205 – 211). Netreba tiež zabudnúť, že v ďalších dvoch ročníkoch na pokračovanie vyšli ešte tri diely pútavých reminiscencií E. Jónu *Zo spomienok hlavného redaktora Slovenskej reči* (1986, s. 65 – 72, 281 – 287; 1987, s. 87 – 91).

² Autori tohto príspevku sú uvedení len v tele článku na s. 132 (J. Bosák, K. Buzássyová, L. Dvonč, J. Horecký, J. Kačala, F. Kočiš, M. Majtán, J. Mistrík, I. Ripka, E. Sekaninová).

Nasledujúce výročie pripomenul opäť F. Kočiš (*Časopis Slovenská reč vstupuje do 60. ročníka*, 1995, s. 3 – 8). Okrem aktuálnych informácií zo života časopisu³ jeho úvodník obsahuje aj stručnú charakteristiku prác publikovaných v SR za posledné desaťročie.

Kalendárových 70 rokov od vzniku časopisu spomína Slavomír Ondrejovič v úvodníku z roku 2002 (*Slovo na úvod*, s. 3 – 4), kde avizuje konanie konferencie pri tejto príležitosti (*Slovenská reč 1932 – 2002*, 6. – 7. septembra 2002), a taktiež v nasledujúcom roku (*Slovo na úvod*, 2003, s. 3 – 4), kde sa k tomuto podujatiu vracia a zmieňuje sa o konferenčnom zborníku z uvedeného podujatia (zborník vyšiel v tom roku aj s kompletnou bibliografiou časopisu; porov. ďalej).⁴

80. výročie tematizuje Jana Wachtarczyková v úvodníku s frazeologickou aktualizáciou v názve (*Osemdesiat a jedno*, 2012, s. 3 – 6), odkazujúcou na „kontrasty, ktoré naznačujú, akú dlhú cestu prešiel náš časopis a akú adaptačnú schopnosť preukázal“ (s. 4). Spomína napríklad nedostatok informácií v minulosti a snahu o ich získanie, zatiaľ čo v súčasnej dobe virtuálnej reality je to opačne. Prebytok informácií spôsobuje nutnosť ich selekcie a redukcie, čo platí aj pre vedecký diskurz. S tým súvisí aj kríza hodnôt a kríza pravdy, dnes „nie je takmer nič, o čom by sa nepochybovalo“ (s. 6). Tieto a ďalšie charakteristiky dáva do vzťahu s manažovaním časopisu, s čím súvisia viaceré prekážky, ktoré musí vydavateľ prekonávať.

V úvodníku k 80. ročníku časopisu v roku 2015 hlavný redaktor S. Ondrejovič tomuto jubileu venoval len jeden odsek (s. 5), v ktorom pripomenul, že SR je pravdepodobne druhý najstarší vedecký časopis na Slovensku (po Bratislavských lekárskejších listoch založených v roku 1921) a že aj SR by si zaslúžila rovnakú poctu, aká sa ušla tomuto periodiku (v roku 2011 pri príležitosti 90. výročia jeho založenia bolo Národnou radou Slovenskej republiky vyhlásené za kultúrne vedecké dedičstvo Slovenskej republiky).

* * *

Je potešiteľné, že príspevky publikované v Slovenskej reči sa dočkali aj bibliografického spracovania. Prvý súpis, publikovaný ako samostatné knižné dielo,⁵ vyšiel k 50. výročiu v roku 1986 a jeho autorkou je Anna Oravcová. Základným klasi-

³ Okrem iného spomína nízky počet abonentov, chýbajúce autorské honoráre, rapídne sa znižujúci počet prispievateľov, resp. skutočnosť, že nepribúdajú noví autori.

⁴ ONDREJOVIČ, S. (ed.) (2003). *Slovenská reč 1932 – 2002. Vedecká konferencia. Bibliografia*. Bratislava: Veda.

⁵ ORAVCOVÁ, A. (1986): *Autorský register časopisu Slovenská reč, 1, 1932/1933 – 50, 1985*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV. Dielo je k dispozícii online v archíve časopisu v rámci ročníka 1986: https://www.juls.savba.sk/ediela/sr/1986/Priloha-Autorsky_register.pdf.

fikačným kritériom, ktoré sa v tejto bibliografii uplatňuje, je rozdelenie podľa rubrik: 1) Štúdie, 2) Diskusie, 3) Správy, posudky, medailóny a nekrológy, 4) Rozličnosti, 5) Odpovede na listy. Následne sa položky radia v abecednom poradí podľa mena či pseudonymu autora, resp. podľa názvu príspevku (v prípade nepodpísaných textov).

Ďalšie desaťročie pokrýva *Autorský register časopisu Slovenská reč. 51, 1986 – 60, 1995*, ktorý taktiež spracovala A. Oravcová a ktorý bol uverejnený v dvojčísle 5 – 6 v roku 1995 (s. 345 – 384).

Na tieto súpisy nadväzuje bibliografia za 70-ročné obdobie s názvom *Autorský register časopisu Slovenská reč 1932 – 2022*, ktorú vypracovali A. Oravcová a S. Ondrejovič a ktorá sa nachádza v spomínanom zborníku *Slovenská reč 1932 – 2002. Vedecká konferencia. Bibliografia* (s. 146 – 359).

Aj 90. výročie využívame na zverejnenie aktualizovanej a inovovanej bibliografie. Predchádzajúce súpisy sme zosumarizovali, opravili a Júlia Behýlová dopracovala položky za zvyšných dvadsať ročníkov (2003 – 2022). V spolupráci s Radvanom Garabíkom sa tento celok podarilo zverejniť online a v podobe vyhľadávacieho rozhrania je tak k dispozícii na webovej stránke časopisu.⁶ Elektronické rozhranie v budúcnosti okrem iného umožní kontinuálne dopĺňanie tejto databázy hneď po zverejnení nového čísla.

Vzhľadom na to, že kompletná bibliografia SR je zostavená a verejne dostupná, slovenskorečové texty citované v štúdiách tohto jubilejného čísla sa v zozname literatúry neuvádzajú. Tie si čitateľ môže ľahko dohľadať na uvedenej webovej stránke. Takýmto spôsobom bol ušetrený nemalý priestor,⁷ ktorý autori mohli venovať prezentovaniu odborných faktov a súvislostí.

* * *

Ako už bolo spomenuté, všeobecným cieľom predkladaného monotematického čísla je pripomenúť si jubileum nášho periodika. Vedeckým cieľom je sumarizácia a analýza poznatkov, ktoré tu boli počas 90 rokov odprezentované. Jednotlivé príspevky však nemajú len dokumentačný charakter. Autori analyzujú diapazón názorov, prístupov a sumarizujú vývinovú líniu v jednotlivých jazykovedných disciplínach či oblastiach. Špecifickým cieľom je totiž ukázať, akým spôsobom Slovenská reč ako publikačná platforma prispela k rozvoju slovakistickej jazykovedy v tej-ktorej sfére jazykovedného poznania.

⁶ https://www.juls.savba.sk/sr_bibliografia.html

⁷ Ako to totiž v dôkladných prehľadových prácach býva, zoznam citovanej literatúry v nich zaberá často aj polovicu celkového rozsahu.

Medzi jednotlivými oblasťami fungovania jazyka a komunikácie sú prienikové množiny. To sa prirodzene prejavuje aj v príspevkoch, ktoré sa rôznym spôsobom prelínajú, dopĺňajú a vzájomne na seba odkazujú. Úvodná štúdia *Deväťdesiat rokov časopisu Slovenská reč* sumarizuje vývinové metamorfózy časopisu. Ďalších 21 štúdií sa špecializuje na jednotlivé oblasti lingvistického poznania, ktorým sa na stránkach SR venovala pozornosť (fonetika a fonológia, morfológia, syntax, lexikológia, lexikografia, terminológia, frazeológia, slovotvorba a morfematika, štylistika, onomastika, dialektológia, ortografia, etymológia, historická lingvistika, dejiny spisovnej slovenčiny, teória spisovného jazyka, jazykové kontakty, sociolingvistika, translatológia, lingvodidaktika, jazyk literárneho diela). V jednotlivých štúdiách sa síce odráža princíp jednotnej koncepcie, no každá zároveň nesie pečať jedinečnosti. Dôvod je zrejímavý. Akákoľvek (sub)disciplína má vlastný vnútorný rytmus a dynamiku a dobre to vidno aj na textoch publikovaných v Slovenskej reči.

Prirodzene, sledovanie vývinu poznania v rámci istej vedeckej oblasti cez prizmu textov publikovaných na stránkach jedného média je nevyhnutne čiastkové. Lenže prehľadové štúdie, ktoré sa nachádzajú v tomto čísle, dokazujú, že čiastkovosť má v tomto prípade predsa len nevšedný nádych. Je ním obsahová šírka a hĺbka záberu, ktorým sa texty publikované v SR za taký dlhý časový úsek vyznačujú. A tak pri štúdiu slovenskorečových komunikátov dostávame síce nutne parciálny, ale pritom prekvapivo plastický a dostatočne reprezentatívny obraz o slovenskej jazykovede takmer za celé jedno storočie. To robí zo Slovenskej reči výrečného svedka či lepšie povedané unikátny dôkaz vývinu vedeckej slovakistiky prakticky vo všetkých jej súčiastiach.

A tak možno bez obavy zo zjednodušenia konštatovať, že časopis Slovenská reč stelesňuje nenahraditeľnú a svojím spôsobom centrálnu kapitolu v dejinách slovenskej lingvistiky. Je to periodikum, bez ktorého si slovakistiku jednoducho nevieme predstaviť. Aj preto toto tematické číslo, ktoré je – symbolicky – najrozsiahljším v histórii nášho časopisu a slovenských jazykovedných časopisov vôbec, zároveň vyplňa aj viacero bielych miest na mape slovakistickej jazykovednej historiografie.

* * *

Naše poďakovanie patrí všetkým, ktorí sa zaslúžili o to, že časopis Slovenská reč tu ešte stále je – predchádzajúcim aj terajším členom redakčnej rady, autorom, recenzentom, čitateľom, podporovateľom a vydavateľom. Nemenej úprimná vďaka patrí spolutvorcom tohto čísla, autorkám a autorom jednotlivých štúdií, ktorí boli ochotní participovať na tomto projekte, vyhradili si nemalý čas a priestor a vynalo-

žili značné úsilie, ktoré si štúdium *ad fontes* nevyhnutne vyžaduje. Verím, že táto snaha nebola márna a že predkladané monotematické číslo je dôstojným a reprezentatívnym pripomenutím si jubilea nášho najstaršieho lingvistického periodika.

Fakt, že Slovenská reč je tu aj po deväťdesiatich rokoch, môže byť zadosťučinením celých generácií jazykovedcov, ktorí časopis udržiavali pri živote, sýtli svojimi myšlienkami, formovali svojimi presvedčeniami a vierou v zásadné poslanie jazyka rozvíjali jeho vedecké skúmanie. Želáme časopisu a všetkým jeho prispievateľom i čitateľom, aby Slovenská reč naďalej hovorila inšpiratívne, nahlas, k veci a v prospech nášho jazyka, teda v prospech nás všetkých.

Martin Ološtiak